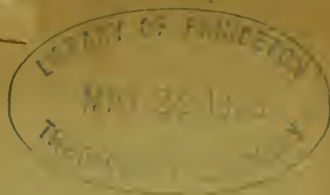

SCP 15388

„Opruiing”?

OPEN BRIEF AAN DR. A. KUYPER,

Hoofdredacteur van „De Standaard”,

NAAR AANLEIDING VAN DE CRITIEK OP
MIJN BROCHURE: „GIJ, CALVINISTEN”,

DOOR

H. KOFFYBERG,

V. D. M.

AMSTERDAM — 1915.

W. TEN HAVE v.h. HÖVEKER'S BOEKHANDEL.

„Opruiing”?

OPEN BRIEF AAN DR. A. KUYPER,

Hoofdredacteur van „De Standaard”,

NAAR AANLEIDING VAN DE CRITIEK OP
MIJN BROCHURE: „GIJ, CALVINISTEN”,

✓
DOOR

H. KOFFYBERG,

V. D. M.

AMSTERDAM — 1915.

W. TEN HAVE v.h. HÖVEKER'S BOEKHANDEL.

Aan Dr. A. KUYPER,
Hoofddirecteur van „de Standaard.”

Hooggeleerde Heer en Broeder !

Op Uw vereerend verzoek in de Driestar „Critiek” van 15 Maart j.l., mijn oor sinds dien te luisteren leggend, naar wat Ge op enkele punten van mijn „open brief”: „Gij, Calvinisten,” als tikjes van voorloopige critiek, op mij hadt aan te merken, zoo drong zich steeds meer aan mij de bekende vraag op: „welt ook een fontein uit éénzelfde ader het zoet en het bitter?”¹⁾

Uw critiek begon op 15 Maart zoo verrassend vriendelijk, in apostolische „aangenaamheid”²⁾; de broedertoon en vaderlijke toegenegenheid klonken er zoo duidelijk in door.

Maar, ai mij! hoe cindigde, zonder eenige nadere aanleiding mijnerzijds, deze Uwe zoo vriendelijk-aangevangen critiek in een reeks, soms zeer grievende, onbroederlijkheden, die den alouden Spreukendichter mij beter deden verstaan, toen hij eens klaagde: „Daar is één, die woorden als steken van een zwaard onbedachtelijk uitspreekt, maar de tong der wijzen is medicijn.”³⁾

Uw critiek begon met te erkennen: „den ernst en eenheidszin, waarin hier critiek geboden werd”; achtte het zelfs „uitstekend, dat deze critiek niet uitbleef,” die „boeien kon”; en keurde daarom den criticus „aanspraak op dank” waardig. Maar al heel spoedig werd de toon Uwer critiek al wreveliger en meer persoonlijk-agressief, tot het brandmerk van „opruier” en „ontoe-rekenbaar” ten slotte den te voren als „geachten schrijver” en „ernstig criticus” begroeten opponent, smalend werd opgedrukt.

¹⁾ Jac. 3:11.

²⁾ Col. 4:6.

³⁾ Spreuken 12:18.

Ik zal U op dit pad van het van ouds beruchte „odium theologicum atque politicum” niet volgen.

Eerbied voor Uw persoon en levenswerk verhindert mij daarin; bovenal verbiedt mij zulks de overtuiging dat, allermeeest onder broederen, de toon van elk debat ook broederlijk moet blijven, in waarheid christelijk.

Uw grievende kwalificatie's hebben mij wel leed gedaan, maar allermeeest om Uwentwil.

Zeker, ik weet 't wel, 't is een niet onbekende methode in de polemieek eerst den tegenstander hoog op te vijzelen, om hem later dan des te dieper naar beneden te kunnen trappen.

Maar mij docht altoos, dat onder Christenbroeders zulk een methode ten volle als contrabande moet geacht worden. Vooral onder de Calvinistische broederschap, als 't gaat over een conscientiegetuigenis van een bezwaarden medebroeder.

Gij zelf hebt 't eens zoo naar waarheid getuigd van het oude, echte Calvinisme: „In de gewetensvrijheid school het geheim van der Calvinisten kracht. Een Puritein is de geboren vijand van alle clericalisme”¹⁾).

Maar geldt zulks dan niet meer voor 't verjongde Calvinisme, dat U, in den middelijken weg, zoo veel te danken heeft?

Moet een verwaarloozing Uwerzijds van bovenstaande gulden regel, niet velen „kleinen” binnen en buiten onzen kring, noodeloos ergernis geven?

Onder de vele sympathiebetuigingen, mij dezer dagen geworden, bevindt zich ook een schrijven van eene Gereformeerde moeder, mij ganschelijk onbekend, die mij dato 16 Maart o. m. dit schreef: „als moeder van een weldra volwassen gezin, waar *Standaard*, *Heraut*, *Hollandia* enz. gelezen worden, gevoel ik mij gedrongen u een bewijs van instemming te doen toekomen. Ook wij konden de laatste maanden met de voorlichting en beoordeeling der *Standaard* niet medegaan, en 't heeft ons zelfs droeve en moeilijke uren bezorgd. Dankbaar zijn we DR. A. KUYPER voor zijn waardig antwoord, zie *Standaard* 15 Maart; doch hoe vol wrevel lijkt ons DE WILDE, hoe onwaardig!” —

Hooggeleerde Heer en Broeder!, die zoo roerend-juist eens

¹⁾ Het Calvinisme, oorsprong enz. pag. 22.

geschreven hebt over het „instinctieve” leven der „kleine luiden,” wat moet er in het hart van deze „kleine” wel omgegaan zijn, toen zij ten slotte Uw Driestar van 27 Maart j.l. gelezen had, waarin Ge mij als een „ontoerekenbaren opruier” tegen Uw persoon, den volke hebt ten toon gesteld?

Gij, die de ziel Uws volks zoo intuïtief weet te doorgronden, moet het kunnen verstaan, welk een smart en ontstemming Ge daardoor gewekt hebt in 't hart van *zeer* vele „eenvoudigen” in den lande; en welk een oorzaak tot smaad en hoon over onze antirevolutionaire partij, bij degenen „die buiten zijn”?

Reeds het plaatsnemen van het onwaardig geschrift van MR. DE W., vlak onder Uw Driestar, in de rubriek „Uit de pers” in *de Standaard* van 15 Maart gaf te denken; vooral omdat die rubriek voorts geheel zweeg over mij gunstige persbeoordeelingen.

Maar toen Ge ten slotte den Heer de W. nog prijzen gingt, om zijn „politieke voelhorens,” en mijn critiek poogdet voorstellen als een aanval op Uw persoon en leiderschap, (vlak tegen mijn neergeschreven bedoeling in), toen werd het ook mij zeer droevig te moede, en kwam de lust in mij boven, metterdaad ontslag te nemen uit de Calvinistische gelederen, en zelf de epauletten af te rukken, en den degen in tweeën te breken.

Maar, herlezing van Uw, naar vorm en inhoud zoo meesterlijke lezingen over het Calvinisme, liet mij zulks niet toe; gelijk Ge het uit BANCROFT citeerdet, zóó is 't nog: „The fanatic for Calvinism was a fanatic for liberty.”¹⁾

En onder de bekoring van Uw uitspraak: „Het Calvinisme is gekant tegen alle hiërarchie onder menschen, enz.”²⁾ greep ik weer moed tot een woord van zakelijke repliek, op Uwe niet altoos geheel-zakelijke driestarren, die Ge mij de eer aandeedt op mijn vlugschrift te doen nederdalen.

Ik druk ze daartoe, naar goede usantie, stuk voor stuk af, om op elk daarvan een kort wederwoord te geven, opdat de zaken waarom 't ging, tot meerdere klaarheid mogen komen voor ons antirevolutionaire volk.

¹⁾ Het Calvinisme, pag. 69, d. i. de ijveraar voor het Calvinisme was ook de ijveraar voor vrijheid.

²⁾ idem, pag. 19.

I.

In de *Standaard* van 17 Maart verscheen dan allereerst de volgende driestar:

* * *Vergissing.*

Onze geachte criticus uit de pastorie te Muiden zag in ons artikel „Overheid en particulier” onoverkomelijken, flagranten strijd met wat we in 1878 in de toelichting van *Ons Program* over hetzelfde onderwerp schreven.

Nu werd betoogd, dat de Overheid in het Strafrecht optreedt niet als handelende uit eigen hoofde, als *mensch*, maar in naam van God als orgaan en instrument des Heeren.

Vandaar dat 't: Gij zult niet doodslaan enz., niet *kon* slaan op de Overheid. De Overheid *moet* soms doden, *moet* in aller belang ons een deel van ons bezit ontnemen, en kan in de noodzakelijkheid komen, om ons van onze vrijheid te berooven. Altegader dingen, die niet de mensch als mensch zijn naaste mag aandoen, maar die wel God mag aandoen aan zijn schepsel. Vandaar dat nu de rechter, de Overheid, maar dan ook deze alleen, ze aan de onderdanen aan doen mag, en soms moet. Edoch, dan daarbij handelende *in de plaats van God zelf*, krachtens diens recht, en als zijn orgaan.

Zoo ooit, dan was dit toch klaar en helder.

Juist evenzoo schreven we dan ook in 1878, in *Ons Program* bl. 236: „Uit het feit dat gerechtigheid in elk gegeven geval het oordeel is, dat God zelf, sprak Hij zich uit, over de voorliggende zaak vellen zou, volgt rechtstreeks, dat de handhaver der gerechtigheid optreedt *in de plaats van God.*”

In 1878 en in 1915 alzoo precies eender.

En merkt onze geachte criticus hierbij op, dat toch in Rom. XIII:4 staat, dat de Overheid „*Gods dienaressen*” is, zoo vrage hij zich zelf slechts af, of een orgaan, een instrument, ook ons in ons gewone leven niet tot dienaar of dienaressen is. Ziet ge niet met uw oog? Hoort ge niet met uw oor? En dienen ze u dan niet.

Toen onze geachte criticus ons, als tegen de Heilige Schrift ingaande, veroordeelde, schreef hij toch *met zijn hand*, was die hand een zijner *organen* voor levensuiting, en heeft die hand hem als dienaressen, zij 't al niet zeer gelukkig, *gediend*.

De zin en beteekeenis van ons artikel *Overheid en Particulier* was blijkbaar ganschelijk niet tot hem doorgedrongen.

Zoo was er meer in zijn *Philippica*.

Misschien gaan we nog op een enkel punt nader in.

Ook met den besten wil, en na herhaalde overweging kan ik, Hooggeleerde Heer, U niet toestemmen, dat ik tot den zin en

beteekenis van Uw artikel: „Overheid en particulier,” uit *de Standaard* van 30 Januari 1915, ganschelijk niet zou zijn doorgedrongen.

Genoemd artikel toch handelde over twee zaken; n.l. 1e over den grond van het overheidsgezag; en 2e over den omvang, over de grens van het overheidsgezag.

Over dat eerste viel geen verschil: de overheid, als overheid optredend, ontleent haar gezag aan God; als zijn instrument, beter nog: zijn dienaar, handelt ze dan in de plaats van God. Geen oogenblik heb ik dat betwijfeld.

Maar, als die overheid nu handelend optreedt in de plaats van God, *geldt dan de wet Gods niet voor haar?*

Daarop had *de Standaard* geantwoord, 30 Januari j. l. in ontkenningen zin. Immers: „niet de wet, die aan de particuliere personen is gegeven, maar de regel, *die voor God geldt*, moet gelden ook voor de overheidspersonen,” zóó schreef *de Standaard* letterlijk. En — voegde ze er bij: „voor God gelden b. v. het 6e en 8ste gebod *niet*,” welnu, dan „gelden die ook nooit absoluut voor de overheid.”

Hier leeraart *de Standaard* dus een vrijwel ongelimiteerden omvang van de overheidsmacht.

En daartegen kwam ik op, met een beroep op de schrift-uitdrukking, dat de overheid is „Gods dienaar,” welke staande schriftterm, ook naar DR. KUYPER's college-dictaat-betoog, juist de zedelijke verantwoordelijkheid der overheden jegens God en menschen insluit.

En waar zedelijke verantwoordelijkheid is, daar moet ook een opgelegde zedewet zijn; m. a. w. daar moet dus de overheid ook staan *onder* Gods wet.

Nu is 't maar de vraag hier: of het Calvinisme, en ook de antirevolutionaire partij zulks geleeraard heeft, ja ofte neen. Dat is historisch uit te maken. Een enkel citaat ten bewijze, dat hier altoos in *bevestigenden* zin door deze twee geantwoord werd.

In DR. H. BAVINCK's „Gereformeerde Dogmatiek” 2e druk IV p. 448 lees ik: „de Gereformeerden geloofden dat de overheid, als zoodanig, aan Gods wet en woord gebonden was.” En IV p. 480 lees ik: „het is waar, dat Calvijn met hand en tand vast-

hield, dat de overheid aan Gods woord onderworpen was". . . .

En in „Ons Program” 2e druk p. 236, § 174 wordt van den souverain, d. i. den overheidspersoon, o. m. dit geleeraard: „De souverain is handhaver, niet van zijn eigen goeddunken, maar van de *gerechtigheid*. Hij behoeft dus het recht niet meer te maken, maar het recht was er, eer hij er kwam; bestaat er ook nu nog *buiten* hem om; en is zoo weinig aan hem onderworpen, dat veeleer de souverain zelf onvoorwaardelijk *onder* het recht staat. . . . Hij moet er dus naar zoeken in de goddelijke ordinantiën van het Woord; in het rechts-besef en de Costumen van zijn volk enz” m. a. w. ten diepste „in Gods wil” (p. 238).

Ook in de „litteratuur, die voor de kennis van het Calvinistisch Staatsrecht van het hoogste belang is”¹⁾, n. l. die der z. g. Monarchomachen als Althusius, Languet, Buchanan enz. vond een overheidsmacht los van de Wet, geen bijval. Eenstemmig toch leerden deze de gebondenheid van den souverain aan de Wet des Heeren, de grondwetten en het burgerlijk recht des volks.²⁾ „Slechts vorstenvleiers komen er toe te zeggen, dat de hoogste magistraat geen wet boven zich kent”, heet het in „De jure Magistratum”, p. 216. En zelfs Bodinus, de rechtsgeleerde, die voor Frans I het absolutistische vorstenrecht construeerde, erkende nog de heerschappij van het *jus divinum* en *jus naturale* over den vorst.³⁾

En om nu nog een derde, zelf buiten de Gereformeerde leerschool staande, historiekenner ten deze, aan te halen: MR. A. C. LEENDERTZ, schrijft in zijn: „De grond van het overheidsgezag in de antirevolutionaire staatsleer” op p. 215 deze merkwaardige uitspraak: „Gebondenheid (der overheidsmacht) aan Gods geboden stond onder antirevolutionairen altijd vast. Nimmer is (door hen) daaraan (n. l. aan de overheidsmacht) de beteekenis eener volstrekte, onbeperkte macht, zoo onbeperkt en volstrekt, dat reeds haar *wil* voldoende is om recht te *maken*, toegekend.”

En op p. 221 schrijft MR. LEENDERTZ juist dit: „we constateeren nogmaals, dat door DR. KUYPER — en dat in overeen-

¹⁾ Zie De Standaard van 5 Oct. 1914 „Languet c. s. als staatsrechtsleeraars”.

²⁾ Zie: Eenige opmerkingen over de rechtsleer der monarchomachen, Mr. T. de Jong Tz., p. 143.

³⁾ Idem, p. 243.

stemming met de historische beteekenis van het Calvinisme — behalve op den grond, vooral op de grenzen van het overheidsgezag de nadruk wordt gelegd.”

Ik ben 't dus niet alleen, Hooggeleerde Heer en Broeder, die Uw vroeger voorgedragen overheidsleer altoos als eene, in zijn grenzen, door Gods Wet en de conscientievrijheid ingeperkte, heb opgevat.

Met welke opvatting juist de doorgaande strekking van het *Standaard-artikel* : „Overheid en particulier,” m.i. in scherpe botsing kwam.

En wat nu Uw eigenaardige verklaring van de uitdrukking „dienaressen Gods” uit Rom. 13:4, boven gegeven, betreft, n. l. als zooveel te beteekenen als „instrument”; die vergelijking gaat m. i. al zeer mank.

Een instrument toch kent en heeft nimmer eenig zedelijk verantwoordelijkheidsleven. Ook mijn hand niet, als mijn instrument, of wilt Ge, dienaressen.

Mijn hand kan immers niet, zelfs niet ten deele, in de plaats van mijn denkend hoofd, optreden.

En dat was 't wat Ge van de overheid ten opzichte van God, juist beweerd hadt; zij was n. l. Zijn plaatsvervangster, volgens U. Maar „plaatsvervangster” en „instrument,” zijn naar 't begrip juist elkander uitsluitend.

Neen, 't „dienaressen” uit Rom. 13:4 drukt juist m. i. het verantwoordelijke, dies *onder* Gods wet staande karakter der overheid uit; wijst juist op den gelimiteerden omvang van haar overheidsmacht.

En gelijk Mr. LEENDERTZ zoo schoon opmerkt, dat, ook naar Uw overheidsleer, Gods souvereiniteit in de eerste plaats is een zedelijke waarheid,¹⁾ zoo volgt daaruit, dat de bevoegdheid en 't karakter der aardsche overheid allereerst ook van zedelijken aard zijn, volgens Calvinistisch belijden. Summa summarum: in tijden van Staatssocialisme, ja Staatsvergoding, blijft het voordragen van Calvinistische zijde, van een bijkans ongelimiteerden overheidsmachtsomvang, mij niet onbedenklijk voorkomen.

En — vergeef mij deze kleine ondeugendheid, Hooggeleerde Heer — Uw hand heeft U, bij 't schrijven van deze driestar, dus niet zeer gelukkig „gediend.”

¹⁾ Zie Mr. Leendertz: De grond enz. pag. 224-226.

II.

Ik kom nu tot de driestar: „Goedgepraat” in *de Standaard* van 18 Maart:

„Goedgepraat.”

Onder de opmerkingen, die een tikje hebben moesten, is ook deze, dat *de Standaard* den inval in België zou hebben „goedgepraat.”

Glad mis.

Ons blad heeft nooit anders gezegd, dan dat 't getuigenmateriaal ontbrak om stringent bewijs te leveren, dat de aanvaller *het laten kon*.

De zaak stond zoo, dat enkele oordeelaars het voor uitgemaakt hielden, dat men den inval *zeer wel* had kunnen laten. Dit nu *kon* niet bewezen worden. En alleen dit constateerden we.

Zonder voorbehoud gaven ook wij toe, gelijk te Berlijn zelf rondweg erkend werd, dat het tractaat van 1839 geschonden was.

Daar rees geen quaestie over. Dit was eenvoudig zoo. De Rijkskanselier zelf kwam er voor uit.

Hiermede nu hield vooral de oppervlakkige, die niet op de hoogte van zulke internationale vraagstukken was, de zaak allicht voor uitgemaakt.

Wie op de hoogte was, merkte daarentegen op, dat er zich gevallen van *noodstand* kunnen voordoen die tot schending van het overeengekomene noodzaken. *Er is niet één* schrijver, die *op de hoogte der quaestie is, die dit betwist*.

Alles bewoog zich derhalve uitsluitend om deze uiterst gewichtige quaestie, of er al dan niet *noodstand* bestaan had, en of deze *noodstand* alleen door zulk ingrijpen ware af te wenden.

Op deze vraag nu bleven ook wij, *met alle* deskundigen buiten Duitschland, het antwoord schuldig. Gelijk toch vanzelf sprak, kon het antwoord op deze pertinente vraag eerst *na afloop* van den oorlog afdoende beantwoord worden.

Min ernstige schrijvers beweerden daarentegen aanstonds, en met volle bewustheid, dat er van *noodstand* geen zweem sprake was geweest.

Hiertegenover kozen wij den voorzichtiger kant en schortten ons oordeel op.

Ons wil voorkómen, dat het Ds. Koffyberg dan ook niet euvel is te duiden, dat hij hierin mistastte. Er moet heel wat speciale litteratuur doorworsteld worden, om in zulk een geding te kunnen meespreken.

Alleen ware het voorzichtiger geweest, zoo hij op een terrein, waarop hij minder thuis is, zich geen uitspraak had veroorloofd, die ons een houding toeschreef, met de houding die we feitelijk aannamen, *in lijnrechte tegenspraak*.

„Goedgepraat” hebben we *niets*.

We waarschuwdan alleen tegen een te voorbarig, voorhands nog vasten grond missend, oordeel.

Het maakt zoo den indruk alsof dit „goedgepraat” half „nagepraat” was.

Deze driestar is m. i. een staaltje van bedenkelijke polemiek, omdat de kwestie, in geschil, eerst verwrongen wordt en dan als de voorstelling mijnerzijds wordt geponeerd; waarop dan natuurlijk heel gemakkelijk „rake” argumenten kunnen afgegeven worden.

Ge stelt het, Hooggeleerde Heer en Broeder, in deze driestar voor, alsof ik, onnoozele en oppervlakkige, zelfs niet vermoed had, dat er bij tractaatschending sprake kan zijn van „noodstand”. Dit nu is onjuist. Op blz. 20 van mijn brochure erkende ik wel degelijk de *mogelijkheid* van noodstand aan de zijde van Duitschland; maar ik betwistte, *of* er metterdaad noodstand was, als ik met de ethisch-juridische termen van het begrip noodstand gewapend, de feitelijke situatie waarin Duitschland op 2 Augustus j. l. verkeerde, ga toetsen.

Mijn slotsom was deze: „*het is zeer de vraag* of Duitschland op 2 Aug. in noodstand verkeerde tegenover België. (zie: brochure, blz. 20).

Maar mijn bezwaar tegen *de Standaard* ten deze was juist, dat zij het altoos liet voorkomen, alsof er ook *metterdaad* aan Duitschland's zijde noodstand was.

En nu kunt Ge wel aanvoeren, dat Gij slechts schreeft: „Wij zeggen niet, dat de Duitschers het konden laten.” Maar als Ge dan laat volgen: „Maar ook al geeft men toe, dat Duitschland, bij de ontstentenis van alle rechtsbedeeling en van een vierschaar voor 't volkenrecht, niet anders kon,”¹⁾ dan voelt toch ieder eenvoudig en nuchter lezer, dat Ge U zelf onder dat „men” insluit.

Een slag-om-den-arm-stijl baat hier dus niet. Een deur moet òf open òf dicht wezen. Wie verklaart: „ik zeg niet, dat ze niet dicht is,” verklaart logisch niet anders, dan dat zij dicht is. Wie beweert: ik zeg niet, dat de Duitschers het laten konden, beweert logisch niets anders dan dat zij het doen *moesten*.

Daartegen kwam ik op. Dat is geen „opschorten” van het oordeel over de noodstandskwestie, zooals Ge beweert, dat Ge deedt; maar wel degelijk een uitspreken van een definitief oordeel.

En wat nu betreft het verwijzen naar Uw doorworstelen van

¹⁾ Zie *Standaard* van 22 September 1914.

de speciale litteratuur ten deze, en Uw kennis nemen van 't alreede losgekomen „getuigenmateriaal”, ik heb daarvan — deze vrijmoedige uiting zij mij veroorloofd — niet veel bemerkt in de kolommen van *de Standaard*.

Ik zocht te vergeefs in de kolommen van *de Standaard* naar vermelding of bespreking van verklaringen van deskundigen, binnen en buiten Duitschland, die omtrent het noodstandvraagstuk klaarder licht konden brengen.

De verklaring van het socialistische Rijksdaglid, HUGO HAASE Voorzitter der Soc. rijksdagfractie, op 2 Dec. in den Rijksdag afgelegd: „ook door hetgeen achteraf is bekend gemaakt, zijn de socialisten niet overtuigd van de rechtmatigheid van den aanval op België”, vond ik in *de Standaard* nimmer vermeld.

Ook niet de verklaring van EDUARD BERNSTEIN in het Januari-nummer van het „Archiv für Sozialwissenschaft,” waarin hij o. m. schreef: „Men moet niet vergeten, dat ingaan op Duitschland's eisch van de kant van België, vrijwillige schending zijner neutraliteit en een vijandige daad tegen Frankrijk beteekend had. Want onder strategisch gezichtspunt heet toelaten, dat de Duitse armee ongehinderd door België naar Frankrijk oprukte, een zeer veel zwaardere benadeeling van Frankrijk, dan het omgekeerde voor Duitschland beteekend had.”

Ook niet de verklaring van den socialist KURT EISNER, in Maart j.l.

„Men weet dat Duitschland sedert maanden moeite doet, om door openbaarmaking van vermeende „geheime stukken” het Duitse volk en de geheele wereld te bewijzen, dat België zelf zijn onzijdigheid geschonden zou hebben en dat Duitschland, bijgevolg, geen schending van het volkenrecht had begaan, door in zijn gebied te vallen. Men heeft de geheime Belgische stukken doorgesnuffeld om aan 'te toonen, dat België zelf zijn onzijdigheid prijs had gegeven en zoodoende, in strijd met de openhartige en moedige verklaring van den rijkskanselier op 1 Augustus, geen schending van het volkenrecht zou begaan hebben. In werkelijkheid echter bewijzen al die geheime stukken slechts, dat België en de garanten van zijn onzijdigheid, Frankrijk en Engeland, sedert lang wisten, dat Duitschland in geval van oorlog door militaire redenen gedwongen zou zijn, België binnen te vallen. Het strategische spoorwegnet, dat Duitschland naar de Belgische grens toe had aangelegd, kon voor niemand een geheim doel hebben. Als België dus getracht heeft zichzelf te beschermen, door de hulp van andere mogendheden in te roepen, is dat geen schending geweest van zijn onzijdigheid, maar is dit veeleer in overeenstemming met de plichten van de onzijdigheid.”

Ook niet de verklaring van den Gerichtsassessor DR. HANS WEHBERG, die ontslag nam uit de redactie van het „Zeitschrift für Völkerrecht”, omdat zijn meening over de schending van België’s neutraliteit er niet in aan ’t woord mocht komen; in zijn ontslagbrief schrijft hij o. a. „Hoe moet het later met de verdragstrouw gesteld zijn, wanneer de houding van Duitschland in dit geval als gerechtvaardigd wordt voorgesteld.”

De bekende brochure van den Belgischen Minister van Staat MR. J. VAN DEN HEUVEL over „Het schenden van de Belgische Neutraliteit” werd wel in een driestar van 1 Februari j. l. besproken; maar op den inhoud werd niet ingegaan; als „niet-onpartijdige” studie, mank gaande aan zekere „eenzijdigheid”, ofschoon kunstig als stukken „mozaïk” incengezet, werd zij met breed gebaar op zijde geschoven.

Ook de verklaring van Koning ALBERT aan den correspondent van de „New-York World”: „ik zelf heb aan den Duitschen militairen attaché te Brussel doen mededeelen, wat men heden zoo zeer tegen ons wil uitbuiten. Toen de Duitschers ons archief doorsnuffelden, wisten zij nauwkeurig wat zij er zouden vinden” werd niet besproken in *de Standaard*.

Ook niet de brochure van EMILE BRUNET: „Les conventions anglo-belges”, waarin o. a. van de wonderlijke Duitsche vertaling van „conversation” in „convention” wordt melding gemaakt, enz.

Hooggeleerde Heer en Broeder! indien Gij, met Uw bekende scherpzinnigheid al deze, door U „doorworstelde speciale litteratuur” eens in *de Standaard* wildet bespreken, zou Uw min-kundigen lezers, waaronder ook ondergeteekende, helderder licht opgaan in dat blijkbaar nog voor hen, naar Uw oordeel, zoo duistere noodstands-vraagstuk.

III.

Ik kom nu tot de driestar van 19 Maart j. l.

* * Gladstone.

Stipt juist was er te Muiden op gewezen, dat in een vroegere periode onzerzijds vooral op Engeland hope werd gebouwd.

Historisch stond voor ons vast, dat de Whigs in Engeland staatkundige beginselen plachten te bepleiten, die rechtstreeks met de beginselen der Antirevolutionaire partij saamhingen. Denk slechts aan de

Engelsche Articles of faith, aan de Presbyterians, en aan de periode van Cromwell.

Wel had Groot-Brittanje ons in de wereldconcurrentie geducht terug gezet, en ook het verlies van de Kaap en Ceylon ontging ons niet; doch we gevoelden zelf, dat Groot-Brittanje, ontwaakte het, ons op zee de loef zou en moest afsteken. Het verschil in bevolking werd allengs te overwegend.

Toch nam dit niet weg, dat we de ontwikkeling van de Engelsche politiek, op de lijn der Whigs, sympathiek bleven begroeten, en toen in Gladstone een zoo vast belijdend Christen aan 't woord kwam, en zelfs zijn laatste optreden en wat de Kaap en wat Bulgarije betreft, ons zoo aantrok, kon het niet anders, of de zon ging voor ons op in het Westen. Oostelijk trok voor den Calvinist het bloed veel trager.

Ware de verhouding ten Westen dan ook gebleven wat ze was, zoo zou ons oordeel constant zijn gebleven.

Doch dit liep zoo geheel anders.

Gladstone stierf, en er kwam een Torykabinet, dat de rechten van het Nederlandsch element te Bloemfontein en te Pretoria hoonde. En wel trad Chamberlain's kabinet ten leste terug, maar er kwam geen tweede Gladstone.

Elk Christelijk element geraakte in 't Londensch Kabinet zoek. Wat er nog van de Whigs bleef, ging van de Calvinistische lijn geheel af, om op de radicaal-Fransche lijn over te gaan.

Wat stond nu te doen, aan wie aan zijn overtuiging getrouw wilde blijven?

Natuurlijk mocht nu het wegvallen der geestelijke verwantschap naar den Westkant niet verheeld worden.

Gladstone zelf zou, kwam hij weer, zich thans ergeren.

Mijn critiek op deze driestar kan kort zijn.

Ik zou kunnen volstaan, met te vragen of op 14 Maart 1914, deze nu door U gegeven voorstelling van het „wegvallen der geestelijke verwantschap naar den Westkant”, alias met de Engelsch-Calvinistische levensbeweging, dan *niet* gold? Want toen schreeft Ge toch nog in *de Standaard*, in een driestar „Calvinistische politiek,” dat ook in Engeland en Schotland zich een politiek-Calvinistische overtuiging ontwikkeld heeft, die principieel verschilt van wat de Duitsche wijsgeeren en de Duitsche Staatsgeleerden bedoelen.

Is die nu door U geconstateerde reuzenommekeer in het Engelsch politieke leven, dan pas na 14 Maart 1914, te constateeren geweest?

En wat nu Uw beroep op GLADSTONE betreft, na kennisneming Uwerzijds van den inhoud van het interview van HERBERT

GLADSTONE door den Telegraaf-correspondent over Uw boven afgedrukte driestar,¹⁾ zult Ge wel moeten inzien, dat Ge U vergist hebt.

Daarin wordt door Lord HERBERT GLADSTONE, jongsten zoon en langen tijd particulier secretaris van den „grand, old man”, geconstateerd: 1^e dat alle leden van het tegenwoordig Engelsche Kabinet behooren tot de Engelsche Staatskerk of de vrije Kerken en 2^e dat GLADSTONE altoos opkwam voor het recht der kleine natiën; ook voor dat van België, toen het bleek, dat BISMARCK en NAPOLEON III 't op België's onafhankelijkheid al lang gemunt hadden, blijkens een in de „Times” van 1870 door BISMARCK zelf openbaar gemaakt geheim verdrag dienaangaande.

En als Ge nu HERBERT GLADSTONE in zijn kijk op de politiek van wijlen zijn vader niet onbevooroordeeld acht, dan wijs ik op 2 artikelen over GLADSTONE, van de hand van den antirevolutionair DR. M. VISSER,²⁾ die juist wijst op GLADSTONE's afkeer van de Turksche heerschappij en zijn sympathie voor de kleine volken, als het Boerenfolk, Grieken en Bulgaren; en op zijn afkeuring van BISMARCK's buitenlandsche Staatkunde.

DR. M. VISSER achtte GLADSTONE den man te zijn, „die de natiën van Europa als één familie beschouwde, die elke politieke daad van de groote mogendheden gebonden achtte aan de goedkeuring van de geheele, beschaafde wereld, die den grootsten triumpf van onzen tijd zag, niet in de toepassing van electriciteit en stoom, maar in de heerschappij van de idee van het publiek recht als de leidster van de Europeesche politiek.”³⁾

't Is dan ook zeer onwaarschijnlijk, dat de man, die in 1878 zijn machtig manifest „The Bulgarian Horrors and the Question of the East,” den grooten mogendheden in 't aangezicht slingerde, en niet aarzelde van der Turken heerschappij te schrijven: „zij representeren overal een gouvernement van geweld, als tegengesteld aan een gouvernement van wettelijkheid; overal waar zij gingen, teekende een breede bloedlijn hun spoor”; die den Sultan ABDOEL HAMID dorst noemen „den gekroonden moordenaar op den troon”, die 't uitsprak: „van alle objecten

¹⁾ Zie, De Telegraaf, avondblad van 1 April.

²⁾ Zie Stemmen des Tijds, 1913 bl. 418.

³⁾ Stemmen des Tijds, 1913.

van politiek is, naar mijn overtuiging, menschelijkheid, rationeel verstaan, en in behoorlijke verbinding tot het recht, het eerste en het hoogste" ¹⁾, dat zulk een man, nu zijn vaderland door heel de Turksche en Duitsche wereld bedreigd wordt, met een vertrap Belgïë vóór zich, thans „zich zou ergeren" aan de politiek van een Kabinet, waarin mannen zitten, met welke hij zelf zoo menigmaal in een Ministerie vereenigd was.

Elk Calvinist kan m. i., „als hij aan zijn overtuiging getrouw" wil blijven, nog zeer wel geestelijke aansluiting gevoelen aan de Wighs ook van 't huidige Engeland; voor een man als LLOYD GEORGE b. v., behoeft hij zich nog niet te schamen, noch den Pruisischen jonker van het type VON HEYDEBRAND voor hem in te ruilen.

IV.

Ik kom nu tot de driestar van 20 Maart:

* * * *Op de keper.*

In het vlugschrift uit Muiden gispt gladdere pen onze critiek op een en ander wat Engeland deed, en doet dan alsof wij in Englands tegenpartij alles hadden *goedgepraat*.

We wezen er reeds op.

Maar let nu op de keper.

De groote oorlog brak, gelijk men weet, om Servië uit.

Oostenrijk zond een dreignota naar Belgrado en eischte per omme-gaande antwoord, en toen dit antwoord te Weenen niet geviel, ging 't eerste schot af.

Heeft nu *de Standaard* toen gedacht: Oostenrijk! maar dat is een bondgenoot van Duitschland. Dus handen thuis. Er mag geen woord in onze kolommen tegen Oostenrijk vallen?

Zoo schijnt metterdaad de voorstelling van 't geval in Muiden te zijn.

Feitelijk daarentegen weet men, dat 't vlak andersom was. Geen blad als 't onze heeft zoo scherp in dit geval de houding van Oostenrijk gelaakt en afgekeurd. Het was, zoo schreven we keer op keer, aanranding van Servië's soevereiniteit. En dit mag nimmer. Duitschland had hierin niet *mogen* meedoen.

Maar nu omgekeerd, hoe staat nu de geachte scribent, op de keper gezien, ten opzichte van Engeland?

Engeland is 't land van den Boerenoorlog, die eens heel Nederlands bevolking in heiligen toorn deed opwaken.

Engeland heeft *Heidensche* soldaten naar Frankrijk gehaald, om onder Christennatiën met de kolf van het geweer den strijd te beslechten.

¹⁾ Gladstone: Bulgarian horrors etc. Tauchnitz editie pag. 55.

Engeland heeft Zendingen van Duitschland met vrouw en kinderen uit hun Stations verwijderd, gevangen gezet en uitgebannen.

Engeland heeft 't eerst onzen neutralen handel en zeevaart als in een niet te ontwarren net van moeilijkheden verwickeld.

Klaagt daar de man uit Muiden nu over, grieft dit hem, vraagt hij redres?
Zelfbeschaming doet hem zwijgen.

Daarentegen had z. i. *de Standaard* Duitschlands bond met den Islam moeten brandmerken.

Of liever, dat deed *de Standaard* wel, maar lang niet heftig genoeg. Alsof het knielen voor Allah ooit op één lijn stond met het knielen voor een afgodsbeeld.

Vraag het onze vaders.

Die riepen zelfs: *Liever Turksch dan Paapsch!*

Ook niet goed, we weten 't wel.

Maar dan toch zuiverder gedacht, dan men nu denkt te Muiden.

Deze driestar is, op de keper bezien, er geheel naast.

De „voorstelling van 't geval in Muiden,” zooals *de Standaard* die hier schetst, is puur fantasie.

De beschouwing van *de Standaard* der kwestie Oostenrijk-Servië, heb ik met geen woord in mijn brochure aangeroerd.

Ik heb ten deze *niets* voorgesteld; en tegen een voorstelling, die niet gemaakt is, is Uw verweer, dat Ge „vlak andersom” de kwestie Oostenrijk-Servië behandeld hebt, te mijnen opzichte loos alarm; en voor de lezers van *de Standaard*, die mijn brochure niet, of niet nauwkeurig gelezen hebben, tot misvatting aanleiding gevend.

En dat laatste geldt in nog sterkere mate, wat Ge te mijnen laste omtrent mijn houding ten opzichte van Engeland aanvoert. Hier zou ik „uit zelfbeschaming” alle critiek over Engeland hebben nagelaten.

Deze voorstelling Uwerzijds is met de feiten in strijd.

Op blz. 40 mijner brochure schreef ik: „Die behandeling (n. l. der zendingen door 't Engelsche gouvernement) zal geen christen kunnen goedkeuren.”

Op blz. 43 riep ik de antirevolutionaire partij op, niet af te laten ook 't „Jingoïsme” te kritiseeren, en *elke* schending van het recht en bestaansrecht der kleine natiën vierkant af te keuren.

En op blz. 47 achtte ik in 't Calvinisme ook tegen Engelsch imperialisme, voor Nederland's toekomst sterkte en kracht te liggen.

Uw beweren tegen mij: „zelfbeschaming doet hem zwijgen” ten opzichte van Engeland is dus, parlementair gesproken, een grove onjuistheid, beleedigend ook in den vorm, alsof ik tegen mijn conscientie in, er opzettelijk over gezwegen had. Als hier van zelfbeschaming sprake moet zijn, dan is ze toch heusch niet aan mijn kant.

Wonderlijk is ook Uwe Islam-beschouwing aan 't eind van deze driestar.

Knielen voor Allah vindt U, van christelijk standpunt, minder verwerpelijk als het knielen voor een afgodsbeeld. Dat had mij al, volgens U, de leuze der Watergeuzen: „Liever Turksch dan Paapsch” kunnen leeren.

Hooggeleerde Heer, mag ik U in dit verband alleen dit opmerken: 1e dat de hulptroepen, die Engeland en Frankrijk gebruiken, zoo ver ik weet, geen afgodsbeeld- of fetishaanbidders zijn, maar Hindoes of Mohammedanen; 2e dat Luther en Calvijn het Turkendom altoos als incarnatie van het anti-christelijke beschouwden en der Geuzen zinspreuk slechts anti-papistische felheid en geen zekere voorkeur van den Islam boven het Paganisme proclameerde; 3e dat Gij zelve, in Uw zendingsactie, altoos met nadruk er op gewezen hebt, hoe 't Heidendom onzer buitenbezittingen¹⁾ veel ontvankelijker bleek voor de Christelijke zending, dan het fel-antithetische Mohammedanisme op Java; en 4e dat Gij zelf eens in *de Standaard* van 31 December 1905 de saamkoppeling van Duitschland met Turkije „het bangste gevaar” noemde.

Mijn slotsom kan dan ook geen andere zijn, Hooggeleerde Heer en Broeder, dan dat ik het „zuivere denken te Muiden” vooral nog niet begeer uit te ruilen voor het „zuiverder denken” der aloude heeren Watergeuzen.

Ik houd het nog maar liever met het denken van GLADSTONE over 't Turkendom, gelijk ook met dat van *de Standaard* van vóór Augustus 1914.

V.

En nu de driestar van 23 Maart.

* * *Onpartijdig.*

Bij het uitbreken van een wereldoorlog zooals thans woedt, is voor wie er buiten staat, het toezien op onpartijdigheid in het vellen van

¹⁾ Men zie Dr. Kuyper's „Afgesperst” pag. 64 en zijn ingezonden stuk in het „Zendingsblad” van 28 Sept. '14.

zijn oordeel plicht. Niet natuurlijk voor wat zijn *sympathieën* aangaat, maar voor het *beoordeelen* van wat over en weer op oorlogsgebied plaats grijpt.

Is nu de voorstelling die men te Muiden in de pastorie *aankleeft*, juist of onjuist, dat *de Standaard* in *onzen Oostelijken* nabuur geen kwaad kan zien, *alles* in hem goedpraatte, en niets *afkeuren* dorst?

Reken met de feiten.

Van meet af is door ons op het geval met Servië niet maar captie gemaakt, doch zelfs een scherp oordeel toegepast, en tevens betreurd, dat uit Berlijn in dit critieke oogenblik de critiek niet cordater was.

Evenzoo is door ons betreurd, dat in de Kerk te Brussel het gebed voor den Koning van België belemmerd werd.

Geklaagd is onzerzijds over de houding van Duitsche zijde tegen de scheepvaart der neutralen aangenomen.

En ook met het lot dat België onderging, is onzerzijds het diepste medelijden betuigd.

Het verwijt alsof we, naar het Oosten blind, alleen naar het Westen de dingen met een loupe bekeken, is alzoo kort gezegd geen photo van de realiteit, maar een beeld der fantasie.

Toch gaan we hierop niet verder in. Men kan 't een stil pastorie-bewoner niet euvel duiden, dat hij niet in alles op de hoogte is.

Slechts stipten we daarom het uit 't oog verlorene aan.

Deze driestar berust weer op een foutieve voorstelling van „de voorstelling, die men te Muiden in de pastorie aankleeft.”

Met geen woord heb ik in mijn vlugschrift beweerd: „dat *de Standaard* in onzen Oostelijken nabuur *geen* kwaad kan zien, *alles* in hem goedpraatte en *niets*¹⁾ afkeuren dorst.”

Dat *de Standaard* Duitschland's rechtsschennis aan België bedreven, *niet* afkeurde, maar ten opzichte daarvan noodstand bepleitte met m. i. onhoudbare argumenten, daartegen ging mijn protest (zie blz. 41).

Ik heb daarmede volstrekt niet ontkend, dat *de Standaard* Servië's benauwing door Oostenrijk's onmogelijken eisch, afkeurde.

Ik heb deze zaak in 't geheel niet aangeroerd. Ik had het wel kunnen doen, maar dan als argument te meer tegen Uwe houding in de Duitsch-Belgische kwestie aangenomen.

Immers, als Ge tegen de aanranding van Servië's souvereiniteit door Oostenrijk's slotnota zoo onomwonden geprotesteerd hebt, waarom hebt Ge dat dan niet gedaan, toen België's souverei-

¹⁾ Ik cursiveer.

niteit door Duitschland's ultimatum van 2 Augustus j. l. op 't pijnlijkst en smadelijkst werd aangerand?

Waarom hebt Ge, toen België, op voorgang van zijn edelen Koning, den weg van plicht en eer insloeg, en pertinent weigerde België's land ter beschikking van Duitschland te stellen om het doortocht te verleenen (dat verraad aan eigen souvereiniteit en aan 't garantieverdrag zou beteekend hebben), waarom hebt Ge toen daarover geen „scherp oordeel” laten gaan; en enkel gesproken van *medelijden* met België's *leed*, in stede van verontwaardiging en afkeuring, over het onrecht België aangedaan?

„Om den noodstand van Duitschland” luidt hier wellicht Uw antwoord.

Maar dien noodstand achtet Ge zelf immers nog niet voor uitgemaakt. „Of er noodstand, al dan niet bestaan had, op deze vraag bleven wij met alle deskundigen buiten Duitschland, het antwoord schuldig” schrijft Ge zelf in *de Standaard* van 18 Maart j. l.

Welnu, gedachtig aan het „in dubiis abstine,” ware nevens het betoonde „medelijden,” een woord van zedelijk protest hier zeer zeker, op zijn plaats geweest. Gekrenkt recht vraagt immers van een Calvinist meer dan medelijden alleen.

Maar „voor wat zijn sympathie” in dezen oorlog aangaat, schijnt Ge, „onpartijdigheid” voor hem niet noodig te keuren, in dien zin dan, dat hij zijn sympathie enkel door geestelijke motieven zou te richten hebben.

Echter, vroeger hebt Ge ons dit anders geleerd, n. l. dat op internationaal terrein onze sympathieën gedeeld liggen, al naar het beginsel is, dat ons bezielt.

In „Ons Program,” blz. 27 schreeft Ge: „buiten onze grenzen regelt de anti-revolutionaire partij haar betrekkingen eensdeels naar de positie, die men in het buitenland tegenover de Revolutie innam; en ten andere naar de gelukkiger of min gelukkige wijze, waarop de belijdenis van het Evangelie met de handhaving der conscientievrijheid in overeenstemming werd gebracht.” ¹⁾

Maar nu schijnt Ge te meenen, dat „sentiment,” „ethnologische” of „politieke” overweging of „papieren Russen” of „Anna Paulowna

¹⁾ In dit verband zij hier gewezen op de merkwaardige artikelenreeks: „Calvinisme en verduitsching” in het Geref. Jongelingsblad no. 30, 31, 32, van de hand van den Heer J. C. Faber.

enz.,¹⁾ onze sympathie aangaande 't buitenland beheerschen moeten.

Zoo blijkt dan dat „beelden der fantasie” niet alleen bij een „stil pastoriebewoner” gevonden worden, maar ook nog wel eens in hoogere regionen.

VI.

En nu de laatste driestar in *de Standaard* aan mijn vlugschrift gewijd.

Zij was van dezen inhoud :

* * * *Polemiek of Politiek.*

De critiek uit Muiden bespraken we in ons blad uiteraard uitsluitend als Perspolemie, en daarom geheel in kameraadschappelijken toon.

Alleen maar, er zat aan dit vlugschrift toch óók een *politiek* kantje, en daarmee staat 't natuurlijk heel anders.

Een Polemist kan vrij gerescontreerd, geprezen of getikt, edoch, en dit mag niet verheeld, met den *politieken* zet staat 't anders.

Immers blijktens den titel was het geschrift de oproeping van een *officier* aan de *manschappen*, om eenparig den *veldheer* te veroordeelen. Zelfen spraken we nooit van veldheer en leger, maar „Veldheer” was nu eenmaal de naam, dien Groen van Prinsterer steeds koos, om wel te doen gevoelen, hoe er in elke Staatspartij zekere regeling van orde moet gelden, en dat anders 't leger weg is.

En zoo nu was het hier.

Wat uitging was een oproep aan alle Calvinisten, d. w. z. aan alle leden der georganiseerde Antirevolutionaire partij, om eenparig het gedrag van den Veldheer en zulks wel publiek, als in strijd met ons verleden, af te keuren. Het ging niet tegen de redactie van *de Standaard* maar tegen den *persoon van Dr. A. Kuyper*, uit wiens dictaten zelfs druk werd aangehaald.

Voorts, deze oproeping van den „officier” tegen den „veldheer” ging uit, zonder dat hij met den veldheer er ook maar één enkel woord over gesproken of een letter schrifts over gewisseld had.

Het was niet een perscritiek, tot het publiek gericht, maar een *manifest* gericht tot de *manschappen* in het leger, d. i. tot alle leden der partij. *Tot de Calvinisten !*

Er zou dan ook niets onredelijks in gelegen hebben, zoo de „Veldheer” onmiddellijk al zijn officieren en gedelegeerden in Deputatenvergadering

¹⁾ Men leze *de Standaard* van 14 Nov. '14, 22 Jan. '15

had bijeengeroepen, en zijn veldheersstaf had nedergelegd, om voorts door Ds. Koffijberg te laten aanwijzen, wie zijn opvolger moest zijn.

Dit nu heeft de *N. Haagsche Courant* gevoeld.

Wel een teeken dat haar redacteur de politieke voelhorens niet mist.

Een officier toch die, gelijk hier geschiedde, de manschappen *als „Calvinisten”* tegen den Voorzitter oproept, breekt met de krijgswet, valt 't Presidium aan, en doet een *politieke* daad van zeer vèrstrekkende beteekenis.

Dit nu heeft Mr. de Wilde klaar ingezien. En daarom heeft niet *de Standaard*, die alleen de kranige Perspolemie, goedgemikt, te berde bracht, maar wel de *N. Haagsche Courant* dit *politiek* bedrijf aan censuur onderworpen.

Perspolemie, vooral zoo snedige Perspolemie is uitnemend! Maar opruiing van een officier bij de manschappen tegen den veldheer, is breken met de eerste regelen van alle krijgstucht.

Mr. de Wilde deed dan ook niet anders dan wat noodzakelijk gebeuren *moest*, en niet *kon* uitblijven, toen hij kort maar zakelijk wees op het begane partijdelict.

Wat later het gevolg van dit delict zal zijn, valt nu nog niet te beslissen.

Allicht zou men liefst ontoerekenbaarheid pleiten.

Immers, toen de heer Koffijberg zijn opzienbarenden titel koos, heeft hij vermoedelijk in het minst niet gedroomd, en niet doorzien, hoe hij hiermede alle onmisbare partij-ordening in haar kern aantastte.

Toch spreekt 't vanzelf, dat Dr. Kuiper, en desnoods de Generale Staf, op wat wijs dan ook, de verhouding tot dezen *officier* zal hebben te regelen.

Men leze hier niet in, wat er niet inzit.

Een politieke groep kiest, bij oorlog in het Buitenland, vanzelf nimmer partij *voor* of *tegen* één der oorlogvoerende mogendheden.

Ook onder ons zijn er, die sympathiseeren, warm zelfs, met de ééne mogen dheid, terwijl een ander, even warm Antirevolutionair, voor de andere kiest. Een partij als de onze laat hierin elk harer leden natuurlijk geheel vrij.

Daarover spreken we dus niet.

Wat we in deze driestar opmerken, raakt alleen de *formeele* quaestie, of namelijk zulk een proclamatie tot het *leger* door een *officier* tegen den *veldheer* gericht, er, uit het oogpunt van partijverband, mee door kan.

Met deze driestar geldt, helaas! van heel de critiek, waarmede Gij mij wildet vereeren, de bekende uitspraak: „in cauda venenum.” (in den staart schuilt het gif).

„Politiek,” maar niet van m. i. Calvinistisch soort, vervangt hier de polemie.

Vergelijking van deze driestar met die van 15 Maart, getiteld : „Critiek”, is mijnerzijds al een sterk verweer.

Toen toch luidde Uw oordeel : „zoo voelt men den ernst als den eenheidszin, waarin hier critiek geboden werd.”

Nu heet ik een officier, die de „manschappen” oproept „om eenparig den veldheer te veroordeelen.”

Toen luidde het : „dat men zeer wel in politieke stelling het eens kan zijn, en desniettemin in de toepassing van die stelling op een bepaald punt kan verschillen.”

Nu, 12 dagen later, „het ging niet tegen de redactie van *de Standaard*, maar tegen den *persoon* van DR. A. KUYPER.”

Toen luidde het : „Beiderzijds zal wel een tweeledige erkenning de stemming beheerschen, eenerzijds dat men ook bij zulk een geding als 't thans geldt, onder broeders elkanders overtuiging stiptelijk te eerbiedigen heeft, en anderzijds dat men volgaarne steeds zelf erkent, dat men nooit anders leveren kon dan feilbaren arbeid.”

Thans, na 12 dagen, heet ik een „opruier,” die een „delict” op zijn geweten heeft tegen de partijdiscipline, en die later exemplair dient te worden gestraft, tenzij nog genadiglijk „ontoerekenbaarheid” voor hem gepleit wordt.

Hooggeleerde Heer en Broeder ! ik aarzel niet het oordeel van *Hollandia's* redacteur in deze te onderschrijven, toen hij heel deze Uwe behandeling van mijn brochure „in-droevig” noemde.

Dat er partij-ordening, ja partij-discipline moet zijn, stem ik U toe.

Maar dan, zooals „Ons Program” er van spreekt, n. l. : „*eene partijdiscipline die organisch en dus moreel werkt.*”¹⁾

En organisch sluit in deze het : „le parti c'est moi” uit.

Wilt Ge mij door een partijvonnis treffen, het zij zoo ; maar dan zij er geen rechter in eigen zaak ; en dan dient niet „DR. KUYPER, of „*desnoods*” de „Generale staf” mijn zaak te berechten, maar dan worde er een aparte jury aangewezen, en mijn „delict” ook juist geformuleerd dan het nu geschiedde.

Ik toch beoogde met mijn brochure een bezwaar tegen de jongste leiding van *de Standaard* in te brengen ; een conscientie-

¹⁾ Ons Program, 2^e druk, bl. 397.

kreet ten deze te uiten; (blz. 1, 4, 5); onze partijgenooten zelf „een antwoord te doen geven op de vraag of *de Standaard*-leiding der laatste maanden wel genoegzaam vollen nadruk legde op de majesteit van het Recht Gods, waarvoor te bukken, het Calvinisme altoos en de enkele personen, maar niet minder ook de overheden en volkeren opriep” (p. 45).

Ik riep juist onze partijgenooten op *de Standaard* van sinds 40 jaar, niet te vergeten om *de Standaard* van het laatste halfjaar (p. 45).

Is zulks nu een doodzonde tegen de partij-ordering? waarop „la mort sans phrase” dient te volgen? Is dat een partij van vrije mannen, van Calvinisten, waardig?

Is er dan geen vrijheid van het woord, geen laten uitkomen van afwijkende, maar toch alleszins verdedigbare en eerlijk-verdedigde meeningen, meer mogelijk in onze antirevolutionaire partij?

Moet elke critiek op de leiding, dan per se als een persoonlijke aanval op den leider beschouwd worden?

Maakt het slaken van een conscientiekreet, met vermindering van alles wat persoonlijk kan grieven, een trouw partijgenoot, die jaren, om des beginsels wil, zijn woord en pen belangeloos in dienst der partij stelde, dan op eenmaal tot een verrader, een opruier, die eerloos moet worden weggejaagd uit de gelederen?

Maar zulk een paroxysme van partijdrift kan wellicht opkomen in het brein van een Coterieman met „politieke voelhorens” als die van den redacteur der *N. Haagsche Courant*, doch in een leider, die eens zoo treffend juist tegen partijbederf zijn waarschuwing deed hooren,¹⁾ is zulks schier ondenkbaar en onduldbaar.

Ik blijf dan ook de vrijheid van welwillende en opbouwende critiek, gericht tot de partij als zoodanig, handhaven in de partij.

Ik acht het gebruiken en handhaven van die vrijheid zelfs beter, dan mondelijke of schriftelijke particuliere gedachtenwisseling met den „veldheer.”

Dien weg vermeed ik, omdat mij de tragi-komische historie van menig ingezonden stuk aan *de Standaard*-redacteur van nabij bekend was; ook serieuze en nobel-geschreven ingezonden stukken

¹⁾ Zie „Ons Program” bl. 394.

werden toch, na veel schrijvens en wrijvens en spreken, onherroepelijk naar de prullemand verwezen.

Aan zulk een wijze van tracteeren wilde ik mijn gewetenszaak niet bloot stellen, hoeveel persoonlijk liefs mij in dien weg misschien ook ware ten deel gevallen.

„De publieke zaak moet ook publiek behandeld worden”, die gulden les van den publicist bij uitnemendheid, Dr. A. KUYPER, achtte ik ditmaal vóór alles ter harte te moeten nemen.

Hooggeleerde Heer en Broeder! mijn hartewensch en goede hope is dat ook deze mijn anticritiek geen nadeelige beroering wekke in de gelederen van onze Calvinisten.

Vlug- en strijdschriften waren van de dagen van DORDT en MILTON aan niet zeldzame verschijnselen onder hen. Voor de geestelijke vrijheid van het woord, ook onder de broeders, waren de oude Puriteinen nimmer bevreesd.

„Het hart van ons volk — zoo schreeft Ge zelf eens zoo treffend juist ¹⁾—, en ik meen het te kennen, was nooit bij de achterhoede, maar steeds bij den vaandrig, die vooruittoog in den strijd voor vrijheid, volksontwikkeling en recht.”

Uw eigen levensloop heeft deze uitspraak bevestigd.

Zóó zijt Gij „Veldheer” geworden, en God geve dat Ge het nog lange jaren blijft!

En zóó wil ik vaandrig blijven, mits met eere en in vrijheid, zoodat ik voor vrijheid en recht mag blijven getuigen in onze gelederen, naar de uitspraak mijner consciëntie.

Onthoud Uw zegel, aan de z. g. „Censuur” van lieden, met „politieke voelhorens” à la de *N. Haagsche Courant*.

Wat ik haar schreef (maar door haar geweigerd werd) zij hier gedeeltelijk herhaald: „Deze ontzaggelijke oorlogstijd, (zoo was o. m. mijn wederwoord tot haar), waarin ons de zegen wordt geschonken, dat de fundamenteën van menig levens- en partij-gebouw weer eens bloot komen door de wieling der gebeurtenissen van den dag, heeft ten slotte ook in onze antirevolutionaire gelederen het „herzie u zelven” in sommiger harten doen weergalmen. Dien zegen moogt Gij, *N. Haagsche Courant*, niet, zij 't ook onbewust, pogen ijdel te maken voor onze antirevoluti-

¹⁾ Het Calvinisme, oorsprong enz., pag. 13.

naire partij. Daarvoor hebt Gij, en wij met U, haar en haar leider te lief.

Tusschen serviliteit en trouw dicipelschap bestond altoos een cardinaal verschil.

Ik heb altoos den Calvinist KUYPER om zijn Calvinisme gevolgd, zoodat, waar ik meen, dat dit in het gedrang komt, ik nooit aarzelen zal voor dat laatste een beroep te doen op en bij, en desnoods *tegen* dien grooten Calvinist.

Ik heb niet gepoogd in mijn vlugschrift een oorlogsbeschouwing te leveren, nog minder één der oorlogspartijen uitsluitend de schuld van de onmetelijke ramp van dezen oorlog te geven, en allerminst het geheim van zijn ontstaan een stap nader ter ontdekking te brengen.

Maar wel was mijn uitgesproken bedoelen de oorlogsbeschouwing van *de Standaard* te toetsen aan de Calvinistische beginselen van *de Standaard* zelve; te waarschuwen tegen verzwakking van ons rechtsgevoel en tegen geestelijke ondermijning van de onafhankelijkheid en beteekenis der kleine volken (en dus ook van ons volk), daarvan noodwendig het gevolg."

Hooggeleerde Heer en Broeder! trots veel, dat Uwerzijds er tegen schijnt te pleiten, blijf ik toch altoos hopen, dat dit mijn eerlijk bedoelen, ook van partij-disciplinair standpunt, ten slotte door U „stiptelijk" zal blijven „geëerbiedigd worden."

't Is in deze mijne verwachting, dat ik met toebidding van Gods zegen over Uw persoon en arbeid, verblijf

Uw Dw. Dn. in Christo

H. KOFFYBERG.

V. D. M.

MUIDEN, 9 April 1915.

VOORNAAMSTE PERSRECENSIËN

VAN

„GIJ CALVINISTEN”,

OPEN BRIEF AAN DE ANTIREVOLUTIONAIRE PARTIJ,

DOOR

H. KOFFYBERG, v. d. m.

8 Maart 1915 *Arnhemsch Dagblad*:

„GIJ CALVINISTEN...”

Ds. H. Koffyberg, Geref. predikant te Muiden, richt een „Open Brief” aan de Antirevolutionaire partij over „de oorlogsbeschouwing van *de Standaard*.”

Het is een ernstig stuk. De toon is uitnemend. Geen oogenblik vergeet de schrijver, dat hij het opneemt tegen een, die „als ’n pilaar geacht wordt in het Calvinistisch Sion.

Het smart hem deze taak te moeten vervullen. Maar hij kon niet anders. Hij moest zijn conscientie ontlasten. Tegen hem en velen onbegrijpelijke, maar desniettemin bedenkelijke afwijking van het spoor onzer anti-revolutionaire beginselen, meent de schrijver te moeten waarschuwen.

Ten aanzien van *de Standaardleiding* der laatste maanden stelt Ds. Koffyberg drie vragen:

- 1e of die wel tegen beginselverdoezeling genoegzaam op haar hoede was?
- 2e of die wel tegen éézijdige opvatting van sommige Schriftuurplaatsen voldoende bedacht was?
- en 3e of die wel het hare er toe bij droeg, de beteekenis der kleine volken in ’t algemeen, en van Nederland in het bijzonder, in de Christelijke volkerenfamilie van Europa geestelijk te helpen versterken?

Bij de ontkennende beantwoording van deze vragen beroept de schrijver zich dan voortdurend op *Standaarduitspraken* van voor 1 Augustus 1914, op vroegere geschriften van Dr. Kuyper en op diens gedrukte college-dictaten.

Men begrijpt, dat vooral de eigenaardige beschouwingen over het „Volkenrecht”, door *de Standaard* ten beste gegeven, getoetst worden

aan de antirevolutionaire beginselen. In verband met de thans veel gehoorde klacht over het ontbreken van een soort „Over-Overheid,” wijst Ds. Koffyberg op een prachtig *Standaard*-artikel van 26 September 1911, waaruit een gansch andere geest sprak.

In *de Standaard* van 3 October 1911 werd naar aanleiding van Italië's optreden tegen Turkije ernstig gewaarschuwd tegen „alle vergoelijking van rechtsverkrachting” ten bate van andere „Staten,” want...

„Men weet hoe de Pangermanisten in Duitschland reeds sinds jaren het van de daken prediken, dat Nederland een Duitsch kustgebied is, uitvloeisel van Duitsche stroomen, dat Duitschland zonder Nederland in te lijven, niet tot volle machtsontwikkeling kan komen, en dat het met name, zoo de worsteling met Engeland te komen staat Nederland niet missen kan. Laat nu in de ure des gevaars zulk een denkbeeld ook in de hooge Berlijnsche kringen ingang vinden, tot er een staatsman opstaat, die Italië's methode van 1870 en 1911 ook tegen ons in praktijk brengt, waar zult ge u dan aan vastklemmen, zoo ge zelf begonnen zijt met de Rechtsverkrachting ten koste van andere staten te vergoelijken.”

Zoo schreef *de Standaard* in 1911. Is het wonder, dat Ds. Koffyberg hierbij ter sprake brengt de vergoelijking van den inval in België?

De schrijver beantwoordt ook de vraag, of het „noodstandsberoep” opgaat, terecht ontkennend.

De conclusie, waartoe hij komt aan het slot van zijn eerste hoofdstuk is, dat de antirevolutionaire partij wél zal doen, in zake de bindbaarheid van het Recht in het algemeen en het Volkenrecht in het bijzonder, het te blijven houden met wat *de Standaard* van voor 1 Augustus 1914 altoos heeft geleerd.

Bij de beantwoording van de tweede vraag toetst de schrijver *de Standaard-exegese* van Matth. 10:34, Lucas 2:14, Deut. 2, Psalm 82:6 en 7. Ook in dit blad werd daarover wel eens iets gezegd. Ds. Koffyberg beroept zich hier weer op exegeten van den eersten rang, ook op de college-dictaten van den Hoogleeraar Kuyper.

In het derde hoofdstuk worden vooral besproken *de Standaard-artikelen* van 12 September 1914 en van 23 Januari 1915. Ook over de drie-sterren van 22 Januari 1915 en 16 Februari j.l. maakt de schrijver enkele opmerkingen. Hij toont aan, dat bij *de Standaard* „een ongemotiveerde sympathie en antipathie voor de partijen in dezen reuzenstrijd telkens te voorschijn komt.” En, zegt hij terecht, „als men zich op het sympathieën-standpunt stelt in dezen ontzaggelijken tijd, faalt men zoo licht in het „rechtvaardig oordeelen”, waartoe de H. Schrift ons oproept.”

Aangrijpend-ernstig is het slot.

„Gij, Calvinisten”, zoo roept de schrijver de antirevolutionaire partij toe, „moogt in deze dagen niet, om wat *de Standaard* het laatste half

jaar schreef, vergeten wat diezelfde *Standaard* meer dan 40 jaar getuigde in zake het recht en volkenrecht, inzake de roeping en den plicht van grootmachten en volkeren."

Voor den vrede moet geijverd. De vredesbeweging hebbe onze sympathie. Het recht Gods moet erkend. Daarvoor moet alles en allen bukken. Nooit mag het belang gesteld worden in de plaats van of boven het Recht.

Het Calvinisme stond altoos vooraan in den strijd voor het Recht Gods, en eischte principieele toepassing daarvan op elk levensterrein, ook dat der „hooge politiek."

De meest schitterende pennevruchten van den Hoofddirecteur van *de Standaard* dankten aan dat beginsel hun ontstaan en hun blijvende waardij. En daaruit alleen bloeit de hope op, dat het Calvinisme nog een toekomst hebbe!

Aldus Ds. Koffyberg.

Zijn brochure is een consciëntie-kreet.

Eerst „na langen, inwendigen strijd" werd tot de uitgave besloten. Moge zijn „Open Brief" worden gelezen en overdacht!

Wij weten, dat zeer velen zijn bezwaren deelen. Ook ons standpunt is bekend. Alleen publieke bespreking kan hier klaarheid brengen. Worde die bespreking gevoerd in broederlijken toon!

Ds. Koffyberg gaf zelf een uitnemend voorbeeld.

Zóó behoort onder geestverwanten over ernstige principieele vraagstukken van gedachten gewisseld te worden.

C. SMEENK.

9 Maart 1915 *De Nederlander* van Mr. DE SAVORNIN LOHMAN:

GIJ, CALVINISTEN.

Van het begin van den oorlog af hebben wij, gelijk onze lezers bemerkt zullen hebben, oppositie gevoerd tegen de houding door *de Standaard* aangenomen ter zake van het Volkenrecht.

Dit heeft ons zeer leed gedaan, omdat wij vroeger in de meening waren dat althans op dit punt de Christ. Hist. met de Antirevolutionairen konden samengaan. Het ware zoo goed geweest, dat in deze materie, die geheel valt buiten onze binnenlandsche politieke verhoudingen, de Christenen die de Heilige Schrift als richtsnoer aanvaardden, blij hadden kunnen geven van eensgezindheid.

Het heeft zoo niet mogen zijn.

Van waar die vreemde houding van *de Standaard*, waarop ook prof. Fabius meer dan eens wees?

Wij weten het niet.

Maar thans heeft Ds. H. Koffyberg, predikant bij de Gereformeerde Kerk van Muiden, die een zeer beslist antirevolutionair is, en die, bij

zijn politieke geloofsgenooten geen gehoor kunnende krijgen, zijn bedenkingen in ons blad heeft gepubliceerd, eene brochure in het licht gegeven onder dezen titel: „Gij, Calvinisten. Open brief aan de anti-revolutionaire partij over de oorlogsbeschouwingen van *de Standaard*.”

De schrijver weerlegt in een kleine 50 bladzijden stuk voor stuk bijna al wat *de Standaard* over den oorlog schreef door een beroep op Dr. Kuypers.

Aangaande *de Standaard-leiding* der laatste maanden vraagt hij:

- 1e of die wel tegen beginselverdoezeling op haar hoede was?
- 2e of die wel tegen éézijdige opvatting van sommige Schriftuurplaatsen voldoende bedacht was?
- 3e of die wel het hare er toe bij droeg, de beteekenis der kleine volken in 't algemeen, en van Nederland in het bijzonder, in de Christelijke volkerenfamilie van Europa geestelijk te helpen versterken?

Wij gevoelen, dat het den schrijver moeite gekost moet hebben, tot deze moedige daad over te gaan. Het was voor hem een conscientiekreet. Amicus Plato, sed magis amica veritas. *). Blijkbaar was het hem enkel om de zaak te doen, niet om politiek, en heeft hij, op zijn standpunt zeer verstandig, zich gewacht van zich te beroepen op personen, die buiten zijne partij staan. Hij wilde enkel zijne politieke vrienden waarschuwen voor groote afdwaling, zonder zijne partij te verzwakken. Enkel de leiding viel hij aan; maar dan ook, o. i. althans op vernietigende wijze.

Politiek voordeel zal dus de Christelijk-Historische partij uit deze brochure niet kunnen trekken. Maar wel zullen ook de Christelijk-Historischen haar met vrucht lezen, en zich verheugen dat, ook in deze materie, zoodra de dingen objectief, zonder politieke bijsmaak, worden beschouwd, de Christelijk-Historischen en de Calvinisten, drukken zij zich misschien wat verschillend uit, in het wezen der zaak één zijn.

10 Maart 1915 *Friesch Dagblad*:

„GIJ, CALVINISTEN...”

Onder dezen titel schrijft de heer *H. Koffyberg*, pred. te Muiden, een „Open brief” „aan de antirevolutionaire partij over de Oorlogsbeschouwing van „De Standaard.”

De „leiding” van ons hoofdorgaan wordt daarin getoetst ten opzichte van déze drie punten:

- 1e. of die wel tegen beginselverdoezeling genoegzaam op haar hoede was?

(*) De waarheid bovenal.

- 2e. of die wel tegen éézijdige opvatting van sommige Schrif-
tuurplaatsen voldoende bedacht was;
- 3e. of die wel het hare er toe bij droeg, de beteekenis der
kleine volken in 't algemeen, en van Nederland in het bijzonder,
in de Christelijke volkerenfamilie van Europa geestelijk te
helpen versterken.

Gewichtige vragen, voorzeker!

'n Brochure — en meer! — waard.

De schrijver stelt en betoogt kláár . . . trouwens, als penvoerder, zij 't onder pseudoniem, heeft hij zijn sporen verdiend . . . en het klémt natuurlijk, als hij tegenover de „Standaard” van nu zijn argumenten samenleest, hoofdzakelijk uit de werken van dr. *Kuyper*, die hij jarenlang met groote vlijt en blijkbare instemming en vereering gelezen heeft. De vraag is alleen, of het aangaat in publieken geschrifte iemand te bestrijden met wat hij niet zèlf uitgaf, in casu dr. *Kuyper* met zijn gedrukte college-dictaten, waarvoor hij meermalen in 't publiek de verantwoordelijkheid van zich afgeworpen heeft. Waar dr. *K.* almee de vruchtbaarste publicist is van onzen tijd, had de schrijver *dít* moeten laten. Hij had tóch genoeg wapenen in zijn tuighuis.

Nu de brochure verschenen is, willen we met alle genoegens onze „calvinisten” raden: Lees en overdenk ze. We zijn geen dompers! De meest uitlopende gevoelens kunnen we in ons hersenstel opnemen en verwerken, wij calvinisten . . .

Maar dít ééne raden we áf: Om er n.l. nu eens onderling over te gaan redetwisten.

Want *dít* is onze grief: deze brochure verschijnt *te vroeg*.

't Is nu voor zoo iets niet de tijd!

Midden in den wereldbrand, terwijl elken dag ook wij er nog ingesleept kunnen worden! De partijen *onderling* voelen dít zóó, dat ze haar „bestand” sloten . . . dán is het *niet* de tijd om *in* de partij meeningverschil te verwekken óf te vergrooten.

Daarvoor kon slechts één reden zijn.

Als n.l. onze *partij* op de houding van ons *land* en ons *land* op den loop van den *krijg*, invloed uitoefenen kon. Dán zou natuurlijk de „leiding” van ons hoofdorgaan kunnen noodzaken tot onmiddellijk ingrijpen.

Doch de schrijver weet dát wel beter!

Als de conscientie iemand dringt, dan móét hij spreken, gewis! en we ééren het in *ds. Koffyberg*, dát hij spreekt . . . maar *gisp*en het, dat hij te vróég spreekt.

„Het hart eens wijzen zal tijd en wijze weten”.

Op de *wijze* reeds hadden we een kleine aanmerking. Maar de *tijd* was het stellig *niet*. De a. r. partij staat voor geen *énkele* uitspraak, beslissing enz. die ook maar van verre met deze geschilpunten zou

samenhangen. Ná den Oorlog is er overvloedig tijd, om de „Standaard-beschouwingen”, waarover de schrijver valt, doch die hij zich wel niet zal hebben ingebeeld met één enkele brochure tot puin geschoten te hebben, te bespreken. En móchten ze dan werkelijk van „afwijkenden aard” blijken te zijn, dan zal ons calvinistisch volk ze niét huldigen, omdat ze van *De St.* zijn . . . zóóver kent de schrijver dat volk óók wel.

't Was dus nu de tijd niét.

Waarom ook wij gaarne de *aandacht* op deze brochure vestigen, maar over den inhoud verder *nu niet* gaan handelen, wat niet zeggen wil dat zwijgen hier toestemmen is.

Te geruster doen we dit, omdat we zèlf, inzake de schending van 't grondgebied van België meer dan eens deden uitkomen, ons op dát punt met de voorzichtige theorie van *De St.* om des gewetenswil niet te kunnen vereenigen. Ook andere bladen lieten zich soms hooren. Maar 't is nu *allerminst* de tijd, om over deze punten een breed uitgesponnen discussie te gaan openen.

De schrijver zie daarin geen doodzwijgen.

Want ook bij óns staat het zoo, dat we tháns in ons geweten overtuigd zijn bij *dit* vuur geen nieuwe brandstof te mogen werpen.

11 Maart 1915 *Anti-Rev. Rotterdammer* :

* * Open brief : „Gij, Calvinisten.”

Door den heer Ds. H. Koffijberg, van Muiden, is een open brief gericht aan de antirevolutionaire partij. Deze brief is bestemd om uiting te geven aan des schrijvers bezwaren tegen de houding, door de *Standaard* aangenomen in de laatste maanden voor wat betreft de internationale kwestie. Die bezwaren zijn drie in getal. Ten eerste acht de schrijver bij de *Standaard* beginselverdoezeling aanwezig. Ten tweede meent hij, dat het blad in dit verband sommige Schriftuurplaatsen éénzijdig uitlegde. Ten derde betwijfelt hij, of de houding van het blad wel leidde tot versterking van Nederlands internationale positie.

Het boekje is uitnemend gesteld, vooral hierdoor, dat het een zuiver zakelijk betoog is, gespeend aan alle politieke of persoonlijke oppositiezucht, dat alleen geschreven werd, omdat de leiding door het antirevolutionaire hoofdorgaan bij den schrijver zeer ernstige bezwaren deed ontstaan, die hem noopte tot spreken. En aan die bezwaren geeft hij lucht door met de stukken aan te toonen, dat de hoofdredacteur van de *Standaard* in vroeger dagen zoo heel anders over de kwesties, die thans weer aanhangig zijn, had geoordeeld. De schrijver doet dan een beroep op die vroegere uitspraken tegen de tegenwoordige.

Wie ons blad de laatste maanden met eenige aandacht heeft gelezen, zal wel verstaan, dat des schrijvers conclusies op meer dan één punt onze instemming hebben. Ook ons komt het voor, dat de sympathieën van de redactie van de *Standaard* haar in dezen wel eens hebben geleid op paden die voor onpartijdige en juiste rechtsopvattingen onder ons volk niet immer bevordelijk waren. Liever dan daarover te verloopen in twistgeschrijf, dat zelden tot het doel leidt en bovendien in deze dagen nog meer dan anders dient vermeden, hebben wij getracht positief de kwesties, die thans in de pers aanhangig zijn, onzerzijds te behandelen. Het rechtsbesef vraagt in deze bange tijden meer dan ooit steun tegenover de heele of halve machtsverheerlijking, waartoe men van zoovele zijden met woord en daad neigt.

Daartoe kan dit boekje van Ds. Koffijberg zeker bijdragen, mede door den warmen en waardigen toon, waarin het is gesteld. Het heeft aanspraak op ernstige en zakelijke overweging.

15 Maart 1915 *De Standaard*:

Critiek.

Critiek stemt dankbaar, als ze degelijk is en aan wrevel gespeend blijft. Dit nu passen we gaarne zonder voorbehoud toe op het jongste geschrift van Ds. Koffijberg, pred. te Muiden.

Er spreekt uit deze brochure allereerst hartelijke verkleefdheid aan zijn vroegeren leermeester, en ongeveinsde sympathiebetuiging met wat door dezen in vroeger jaren zoo in de journalistiek, als in geschriften, en op de kathedr geleeraard is. Zelfs heeft de geachte schrijver zich de moeite gegeven, in tal van gelukkig gekozen citaten, de uitwerking van de beginselen, die ook hij zelf zonder aarzeling belijdt, voor zooveel Dr. Kuiper die ten beste gaf, saamtelezen. Iets te ver ging hij hierin misschien door te verwijzen naar College-dictaten, voor wier strikte juistheid Dr. Kuiper steeds betuigde, niet te kunnen instaan. Maar in elk geval gaf hij zich alle moeite om zijn verzameling citaten zoo rijk mogelijk te maken. Hij bood ons derhalve zoo heel iets anders, dan een enkele vaak in ingezonden stukken beproefde. Dat oppervlakkelijk gedoe kon niet anders dan schaden, terwijl vrij vaak degelijke arbeid, als hier geboden wordt, vrucht belooft.

Nu behoeft wel niet gezegd, dat Dr. Kuiper wat hij vroeger beleed, ook nu nog van heeler harte beaamt. Zoo voelt men zoowel den ernst als de eenheidszin, waarin hier critiek geboden werd.

Vanzelf zal ook Dr. K. wel altoos de beste uitlegger van zijn eigen woorden blijven, en is hierdoor de mogelijkheid niet uitgesloten, dat Ds. Koffijberg Dr. K.'s bedoeling min juist opvatte. Ook zal niet vergeten mogen worden, dat Dr. K. in de bijna 50 jaren dat hij als

schrijver optrad, niet stilstond, maar rijpte. En evenmin mag uit het oog worden verloren, dat men zeer wel in een politieke stelling het eens kan zijn, en desniettemin in de toepassing van die stelling op een bepaald geval kan verschillen.

Dit was hier metterdaad het geval, en daarom was het zoo uitstekend, dat deze critiek niet uitbleef. Als leermeester heeft Dr. K. steeds tegen den ja-broer gewaarschuwd, en zijn studenten tot een uitkomen voor eigen meening aangemoedigd. Ook in zooverre heeft daarom Ds. Koffyberg aanspraak op zijn dank.

Dat er vergissingen en uitlatingen in zijn brochure zijn aan te wijzen, doet hier niets van af. Wie in het openbaar optreedt, staat hier altoos aan bloot, doch dit kan nooit de waarde van de critiek op zich zelve aantasten.

Allicht biedt zich straks de gelegenheid aan, Ds. Koffijberg op enkele punten correctie te leveren; aan weerlegging bladzijde voor bladzijde kan daarentegen niet gedacht worden. In een dagblad is zulks volstrekt ondenkbaar. Met name het exegetisch terrein kan een politiek dagblad zoo moeilijk betreden; wat hier dan ook te minder hoeft, waar juist de proeve van exegese, die de geachte schrijver leverde, 't zwakste stuk in zijn betoog bleef.

Hoofdzaak is hier, dat deze publicist het machtige vraagstuk dat thans op de wereldopinie beslag legt, uit eenigszins ander oogpunt beziet, dan onze redactie. Eerst na herstel van den vrede zal zijn uit te maken, wie zijn lijn 't zuiverst trok.

Beiderzijds zal wel een tweeledige erkenning de stemming beheerschen enerzijds dat men ook bij zulk een geding als 't thans geldt, onder broeders elkanders overtuiging stiptelijk te eerbiedigen heeft, en anderzijds dat men volgaarne steeds zelf erkent, dat men nooit anders leveren kon dan feilbaren arbeid.

Ook wij erkennen daarom gaarne, dat hier een critiek is geleverd, die boeien kan.

Een goed pennevoerder legt altoos gaarne zijn oor te luisteren naar wat een ernstig criticus op hem aan te merken heeft. Zoo zal Ds. Koffijberg straks zelf wel doen, als we later op enkele punten hem tikken. En zoo doen ook wij.

12 Maart 1915 *Hollandia*:

Gij Calvinisten . . . !

Open Brief aan de Anti-revolutionaire Partij over de oorlogsbeschouwing van „*de Standaard*”. Door H. KOFFYBERG, V. D. M.
— Amsterdam, 1915. W. TEN HAVE v. h. Hövekers boekhandel.

De Anti-revolutionairen, trouwe lezers en lezeressen van „*de Standaard*” zijn naar de beginselen van Groen van Prinsterer, naar de Calvinis-

tische beginselen, naar het Woord Gods, in meer dan één opzicht bij „de Standaard” opgegroeid, gevoed en gevormd in hun overtuiging en in hun oordeel.

Meerderen van hen gevoelen zich onder de voorlichting, leiding en inwerking van „de Standaard” in de laatste oorlogsmaanden niet op hun gemak, niet rustig, niet geheel veilig. Ze zijn onvoldaan. Ze kunnen met de leiding van „de Standaard” niet goed mee. Ze zijn ongerust. Ze lijden hieronder in meer dan één opzicht. „De Standaard” zelf heeft hen anders geleerd en opgevoed dan dat zij thans door „de Standaard” bevredigd zouden worden. En dat terwijl ze thans meer dan ooit behoefte gevoelen aan de voorlichting en leiding met het klare licht en naar de zuivere heilige beginselen, die naar Gods Woord zijn. Voor dat licht en voor die beginselen zijn hun ziel en leven gewonnen. En daarom, om Gods wil, om zijn Woord, om de heilige beginselen waarvoor ze Gode verantwoordelijk zijn, en door hun trouw, die „de Standaard” zelf hun ook leerde, kunnen zij thans in „de Standaard” zich meermalen niet vinden. Ze dragen hierover leed.

Ds. Koffyberg heeft in dit leed behoefte en roeping gevoeld, om thans dit geschrift ter perse te leggen en aan de Anti-revolutionaire Partij aan te bieden.

Hij doet hierin het vroegere getuigenis van „de Standaard” tegenover het tegenwoordige uitkomen. En hij doet dit op waardige wijze.

We zijn er hem dankbaar voor. En we bevelen dit geschrift zeer ter lezing aan.

Moge „de Standaard” het leedgevoel verstaan, — en wegnemen!

12 Maart 1915 *Geref. Jongelingsblad* :

GIJ, CALVINISTEN

Open brief aan de A.-R. partij over de Oorlogsbeschouwing van de Standaard, door Ds. H. Koffijberg.

Uitgever W. ten Have, Amsterdam.

Deze brochure is in de A. R. kringen „the topic of the day.”

Ze behandelt — in verband met de Standaardlitteratuur der laatste 6 maanden — drie vragen: 1e. of de Standaard in die 6 maanden genoegzaam tegen beginselverdoezeling op haar hoede was, 2e of ze wel voldoende bedacht was tegen eenzijdige opvatting van sommige teksten, 3e of ze het hare er toe bijdroeg de beteekenis der kleine volken tot haar recht te doen komen.

Deze brochure is geschreven door een man, die evenals onze lezers, wenscht gerekend te worden tot de oprechte vrienden van de Standaard en tot de getrouwen van onzen innig beminden leider Dr. A. Kuyper.

Ze zal ongetwijfeld haar lezers bij duizenden tellen.

31 Maart 1915 *De Rotterdammer*:

* * * *Kostelijke guitigheid.*

Spannend was het in *de Standaard* te volgen de reeks driestarren, gewijd aan Ds. Koffijberg's brochure *Gij Calvinisten*.

Leukjes en fijntjes werden de pijlen naar de „pastorie van Muiden” gezonden.

In anderen zou dat niet aldus gedragen zijn, maar de schrijver van *de Standaard* heeft nu eenmaal iets voor, en wij weten zeker dat ook de „stille pastorie-bewoner van Muiden” onder die vernuftstintelingen zal hebben genoten.

Nu schijnt het echter of plots een kink in de kabel is gekomen.

Alles liep vlot en naar de regelen der kunst: eerst een warme lofprijzing voor den toon der polemiek en daarna een reeks bedenkingen, die het Muidensche betoog moesten havenen.

Maar alles even gemoedelijk en knusjes, zonder eenigen zweem van verbolgenheid.

Zaterdagavond echter werden de batterijen verlegd en zwaar geschut opgesteld, dat zelfs den Muidenschen *slotvoogd*, laat staan een pastorie-bewoner, zou doen sidderen van schrik.

Ziet hier het bombardement van Muiden:

„Wat uitging was een oproep aan alle Calvinisten, d. w. z. aan alle leden der georganiseerde Antirevolutionaire partij, om eenparig het gedrag van den Veldheer en zulks wel publiek, als in strijd met ons verleden, af te keuren. Het ging niet tegen de redactie van *de Standaard* maar tegen den persoon van Dr. A. Kuyper, uit wiens dictaten zelfs druk werd aangehaald.

Voorts, deze oproeping van den „officier” tegen den „veldheer” ging uit, zonder dat hij met den veldheer er ook maar één enkel woord over gesproken of een letter schrifts over gewisseld had.

Het was niet een perscritiek, tot het publiek gericht, maar een *manifest* gericht tot de *manschappen* in het leger, d. i. tot alle leden der partij. *Tot de Calvinisten!*

Er zou dan ook niets onredelijks in gelegen hebben, zoo de „Veldheer”, onmiddellijk al zijn officieren en gedelegeerden in Deputatenvergadering had bijeengeroepen, en zijn veldheersstaf had nedergelegd, om voorts door Ds. Koffijberg te laten aanwijzen, wie zijn opvolger moest zijn.

Dit nu heeft de *N. Haagsche Courant* gevoeld.

Wel een teeken dat haar redacteur de politieke voelhorens niet mist.

Een officier toch die, gelijk hier geschiedde, de manschappen *als „Calvinisten”* tegen den Voorzitter oproept, breekt met de krijgswet, valt 't Presidium aan, en doet een *politieke* daad van zeer verstrekkende beteekenis.

Dit nu heeft Mr. de Wilde klaar ingezien. En daarom heeft niet

de *Standaard*, die alleen de kranige Perspolemieck, goedgemikt, te berde gebracht, maar wel de *N. Haagsche Courant* dit *politiek* bedrijf aan censuur onderworpen.

Perspolemieck, vooral zoo snedige Perspolemieck, is uitnemend! Maar opruiing van een officier bij de manschappen tegen den veldheer, is breken met de eerste regelen van alle krijgstuicht.

Mr. de Wilde deed dan ook niet anders dan wat noodzakelijk gebeuren *moest*, en niet *kon* uitblijven, toen hij kort maar zakelijk wees op het begane partijdelict.

Wat later het gevolg van dit delict zal zijn, valt nu nog niet te beslissen.

Allicht zou men liefst ontoerekenbaarheid pleiten.

Immers, toen de heer Koffijberg zijn opzienbarenden titel koos, heeft hij vermoedelijk in het minst niet gedroomd, en niet voorzien, hoe hij hiermede alle onmisbare partij-ordering in haar kern aantastte.

Toch spreekt 't vanzelf, dat Dr. Kuiper, en desnoods de Generale Staf, op wat wijs dan ook, de verhouding tot dezen *officier* zal hebben te regelen."

Dat ziet er meer dan boos uit.

„Liefst zou men ontoerekenbaarheid pleiten" — maar daarin schuilt eene bedenkelijke toenadering tot de liberalistische strafrechts-theorieën.

Dies moeten Veldheer en Generale Staf tegen de insubordinatie van dezen officier bestraffend optreden.

In gedachten zien sommige eenvoudigen van hart den Muidenschen rebel al met gebroken sabel en weggerukte epauletten, sidderend en ontdaan, voor het front der troepen heengejaagd.

Voor een „stille pastorie-bewoner" schier om te bezwijken van angst en hartepijn.

Maar de Muidenaar kent zijn Leermeester.

Hij weet dat noch bij den Veldheer noch bij den Generalen staf maar één haar op het krijgsmanshoofd aan zulk eene tuchtoefening denkt.

Kostelijke guitigheid alleen zou hier enkele bekommerden van hart op het dwaalspoor brengen.

3 April 1915 *Hollandia*:

IN-DROEVIG.

De wijze, waarop de *Standaard* de brochure-Koffijberg behandelde, heeft groote ontroering gewekt.

Groot vermaak bij velen, die deze brochure niet lazen; groote tegenzin bij velen, die van haar inhoud ernstig kennis namen.

Eerst werd de schrijver der brochure schier als een onnoozele weetniet voorgesteld en dienovereenkomstig zijn geschrift onbeduidend gemaakt.

Daarna werd hij echter voorgesteld als een „officier”, die de „manschappen” tegen den „veldheer” opzet, en die daarom onder de „krijgstucht” valt.

Daarbij werd echter vooruit reeds in uitzicht gesteld het afschuwelijkste vonnis van „ontoerekenbaarheid.”

De *Rotterdammer* neemt een loopje met deze handeling van *de Standaard*, en betitelt dit alles als „kostelijke guitigheid.”

Dit is echter een ernstige qualificatie.

Het geval is in-droevig.

Een ernstig man, een Christen, die voor ons Christenvolk en voor waarheid en gerechtigheid opkomt, heeft recht van spreken, en heeft recht op een ernstig antwoord.

Ja, het komt hier op „voelhorens” aan.

Met een onnoozele vermaakt een man zich niet of misbruikt hem niet voor vermaak van anderen.

Of er een dergelijke organisatie bestaat van een „leger” met „manschappen” en „officiëren” en een „veldheer” en zoo voort, — laten we nu daar.

Maar wie voor den krijgsraad behoort te komen, die heeft dan ook *recht* op een vonnis van zulk een raad.

Men geve Ds. Koffijberg die eer!

Maar dan komen er nog meer voor den krijgsraad.

En dan gebeurt er nog meer.

Waarom wordt het door alle vooraanstaande mannen niet overluid uitgesproken, wat gedurig van mond tot mond gaat onder zeer velen, die met onze beginselen en met het leven van ons Christenvolk ernst maken, — dat onze toestand in vele opzichten *in-droevig* is?

12 Maart 1915 *Nieuwe Haagsche Courant*:

* * **Et tu, Brute.**

Slechts weinigen kunnen geroepen zijn reeds nu over wat in den grooten oorlog geschiedt, en over de schending van conventies en tractaten, welke door alle belligerenten begaan zijn, in dien zin te oordeelen, dat aan de een of *andere partij de schuld gegeven* wordt.

Slechts weinigen, ook in de anti-revolutionaire partij, zijn in staat, door den sluier der gebeurtenissen heen te zien en het wezen der internationale verhoudingen te beoordeelen.

Zoo ergens, dan past hier bescheidenheid aan ieder, die zich zelf niet tot the upper ten rekent.

Van den aanvang van den oorlog af hebben wij ons dan ook benaarstigd voorzichtig te zijn in het oordeel over de oorlogvoerende mogendheden.

Achter dezen oorlog ligt een zee van vraagstukken, die wij gaarne erkennen, noch te kunnen oplossen noch zelfs te kunnen overzien.

En van de weinige Nederlandsche bladen — indien wij ons niet vergissen, zelfs het eenige — dat dezen oorlog *heeft voorspeld* en mitsdien reeds voor langen tijd blijk gegeven heeft den Europeeschen toestand en de internationale betrekkingen beter te hebben voorzien dan eenig ander blad, was „de Standaard.”

Reeds daarom schijnt het raadzaam, nauwlettend acht te geven op wat dit blad in deze dagen te zeggen heeft, niet natuurlijk, om nu maar blindelings alles te aanvaarden, wat het schrijft, maar om toch minstens het met vertrouwen in zijn beproefde leiding te ontvangen.

Niet alzoo Ds. H. Koffyberg, die een brochure in het licht zond onder den titel: Gij, Calvinisten . . . , open brief aan de anti-revolutionaire partij over de oorlogs-beschouwing van „De Standaard.”

De meest krasse beschuldigingen van beginselverzaking worden hier tegen de „Standaard” uitgebracht. En op de reeds zoo vaak toegepaste en ons altijd bedenkelijk voorkomende wijze worden zinsneden en citaten uit „Standaard” artikelen met citaten uit de vele werken van den redacteur van de „Standaard” bestreden.

De lezing dezer brochure brengt u geen stap verder. De door den schrijver breed uitgemeten en zeer eenzijdig toegelichte tegenstellingen achten wij niets *dan schijn*. Zonder twijfel neemt de „Standaard” vele citaten, door Ds. Koffyberg uit vroegere werken van den Redacteur van de „Standaard” aangehaald, nog geheel voor zijn rekening.

Deze criticus, voor wien de heele oorlog schijnt te staan in het licht van de gebeurtenissen die na de oorlogsverklaring hebben plaats gehad, komt ons voor *niet bevoegd* te zijn met autoriteite *in deze* zaken te oordeelen. Dit is geen miskenning. Slechts zeer enkele achten wij bevoegd. Zijn fout is alleen, dat hij o. i. *eigen oordeel en inzicht schromelijk overschat*.

Op den oppervlakkigen lezer zal zijn brochure allicht eenigen indruk

maken, Wie van dezen oorlog niet meer weet, dan wat de telegrammen en overzichten hem melden, zal aan Ds. Koffyberg misschien een kaartje zenden als sympathiebetuiging. Ook voor wie Duitschland niet zetten kan, is het koren op zijn molen.

Ons schijnt het boekje een onbillijke en ontijdige critiek, ontstaan in *een milieu van menschen, wier geschokt rechtsgevoel behoefte heeft aan bepaalde oordeelvellingen*, doch die al heel slecht gedisponeerd zijn om als rechter op te treden, tot welk moeilijk ambt immers noodig is naast bezadigdheid ook afdoende kennis omtrent hetgeen waarover men oordeelen zal. Vooralsnog achten wij „De Standaard”, die reeds jaren lang met kennis van zaken, vraagstukken van internationale politiek besprak, meer competent dan hen, wier studie van *dergelijke* kwesties van 1 Aug. 1914 dateert.

’t Spijt ons, dat juist Ds. Koffyberg zich geroepen achtte „zijn geweten te ontlasten.” We hadden bij hem en meer vertrouwen en meer zelfkennis ondersteld.

DE W.

Boekhandel W. TEN HAVE, AMSTERDAM

KALVERSTRAAT 154, ^{B/H} SPUI, TELEFOON NOORD 4066.

**Grootste sortering BIJBELS en KERKBOEKEN in
 alle formaten en prijzen. Leverantie aan Scholen en
 Kerken bij getallen.**

DEPOT

BIJBELUITGAVE VAN DR. A. KUYPER
 ONDER MEDEWERKING VAN DR. H. BAVINCK EN DR. F. L. RUTGERS.

DEPOT

NEDERLANDSCH BIJBELGENOOT-
 SCHAP.

BRITSCH EN BUITENLANDSCH BIJBELGENOOT-
 SCHAP.

BIJBELVERKLARINGEN: DÄCHSEL - MATTHEW HENRI -
 PIETER KEUR.

**Bijbeluitgave van Dr. A. KUYPER, onder medewerking
 van Dr. H. BAVINCK en Dr. F. L. RUTGERS.**

Bij bestelling formaat en prijs opgeven.

Klein Octavo 16 × 24 cM.

Bijbel, O. en N. T. in linnen band	f	1.85
„ „ „ halfleer	-	2.50
„ „ „ fijn kunstleder (zeer sterk)	-	3.50
„ O. en N. T. met Psalmen, formulieren, liturgie enz. in linnen band	-	3.—
„ id. id. in halfleder	-	3.75
„ id. id. in fijn kunstleder (zeer sterk)	-	4.75
„ id. id. in heel juchtl. m. sloten	-	9.—
N. Test. met Psalmen enz. linnen band	-	2.25
Psalmen, formulieren, liturgie enz. l. b.	-	1.60
Kunstleder naar keuze rood of zwart.		

Groot Octavo 18½ × 28 cM.

Bijbel, O. en N. T. in linnen band	f	2.50
„ „ „ halfleder	-	3.25
„ „ „ kunstleder	-	4.50
„ „ met Psalmen, formulieren, liturgie enz. in linnen band	-	4.50
„ id. id. in halflederen band	-	5.25
„ id. id. in kunstlederen band	-	6.50
„ id. id. in heel juchtl. m. sloten	-	10.—
Psalmen, formulieren, liturgie enz. l. b.	-	2.—
N. Test. met Psalmen enz. in linnen band	-	3.—

